

“E-M-N” KÖKÜNDEN LÂM HARFİYLE KULLANILAN İF‘ÂL BÂBINDAN KELİMELERİN KÜRTÇE MEÂLLERDEKİ TERCÜMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Haşim ÖZDAŞ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
hasimozdas@gmail.com
0000-0002-4621-435X

Mustafa ACAR

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
m.acar47@hotmail.com
0000-0003-1193-838X

Gönderilme Tarihi: 1 Haziran 2025
Kabul Tarihi: 25 Eylül 2025
DOI: 10.26791/sarkiat.1711322

“E-m-n” Kökünden Lām Harfiyle Kullanılan İf’āl Bâbından Kelimelerin Kürtçe Meâllerdeki Tercümesi Üzerine Bir İnceleme

Öz

Bu çalışmada, “e-m-n” kökünden türeyen if’āl bâbından kelimelerin Kürtçe meâllerdeki tercüme sorunu ele alınmıştır. Bu kökten türeyen if’āl bâbından kelimeler, Kur’ân-ı Kerim’de hem harf-i cersiz hem de “bā” veya “lām” harf-i cerleriyle birlikte kullanılmaktadır. İlgili âyetler incelendiğinde Allah’a, meleklerle, kitaplara, elçilere, peygamberlere ve ahiret gününe iman etmek mevzu bahis olduğunda daima “bā”; söylenen söze inanmak veya birinin yaptığı eyleme inanıp doğruluğunu kabul etmek söz konusu olduğunda ise “lām” harf-i cerinin kullanıldığı görülmektedir. “Bā” harfiyle kullanılan kelimeleri Kürtçede “iman etmek/bawerîanîn”; “lām” harfiyle kullanılanları ise “inanmak/bawerkirin” anlamında tercüme etmek mümkündür. Ancak “lām” harf-i ceriyle birlikte gerek isim ve gerekse fiil formundaki kelimeler, Kürtçe meâllerde genelde “iman etmek/bawerîanîn” bazen de “inanmak/bawerkirin” anlamında tercüme edilmektedir. Dolayısıyla “lām” harfinin kullanımından ortaya çıkan anlam farkı, birçok âyetin meâline yansıtılmaktadır. Bu da bazı âyetlerin yanlış anlamlandırılmasına neden olmaktadır. Bütün meâlleri ele almak, çalışmanın sınırlarını aşacağından, örnekler Mamosta Hejar, Şepol, Mele Muhammed Garsî Farqînî ile Mela Huseyn Êsî vd. tarafından hazırlanan meâllerle sınırlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Emn, Lām Harf-i Cer, Bā Harf-i Cer, Kürtçe Meâl.

A Review On Translation Of Words From The If’āl Chapter Used With The Preposition Lām From The Root “E-M-N” In Kurdish Qur’an Translations

Abstract

In this research study, the translation problem of the words of if’āl chapter (bāb) derived from “e-m-n” root in Kurdish Qur’an translations was investigated. The words of if’āl chapter derived from this root are used together with both without preposition and with prepositions such as “bā” or “lām” in the Holy Qur’an. When related verses are examined, it is seen that when it comes to the believing in Allah, angels, holy books, messengers, prophets and the day of judgement, the preposition “bā” is always used; and when it comes to believing in spoken word or believing in an action done by someone and accepting its truth, the preposition “lām” is always used. It is possible to translate words used with the preposition “bā” in Kurdish as faith in/to believe “bawerîanîn”; and those used with the preposition “lām” as trust “bawerkirin”. However, words with the preposition “lām”, both in the form of nouns and verbs, are generally translated in Kurdish translations as to have faith/faith in/to believe “bawerîanîn”, and sometimes as trust “bawerkirin”. Therefore, the difference in meaning arising from the use of the preposition “lām” is reflected in the translations of many verses. This causes some verses to be misinterpreted. Since it would be beyond the scope of this study to consider all translations, examples will be limited to the translations prepared by Mamosta Hejar, Şepol, Mele Muhammed Garsî Farqînî and Mela Huseyn Êsî et al.

Keywords: Tafsîr, Emn, Preposition Lām, Preposition Bā, Kurdish Qur’an Translation.

GİRİŞ

“E-m-n” kökünden türeyen kelimeler, Kur’ân-ı Kerim’de yaygın bir kullanıma sahiptir. Bu kökten türeyen if’âl bâbından kelimelerin aldıkları nesnenin başında genellikle “bâ”; yirmi âyette¹ ise “lām” harf-i ceri yer almaktadır. Kur’ân’ı anlama ve yorumlama faaliyetinde, bu tür köklerin taşıdığı temel anlam alanlarının doğru tespiti ve ilgili harf-i cerlerle kazandıkları ince anlam farklarının isabetle yansıtılması, hem teolojik hem de dilbilimsel açıdan büyük önem taşımaktadır.² Özellikle iman, itiraf, kabul ve güven gibi kavramların nüanslı biçimde ayrıştığı bağlamlarda “e-m-n” kökünün anlam trafiğini doğru okumak, âyetlerin meâl ve tefsirinde isabet oranını artıran temel bir unsurdur. Kur’ân’da sıkça geçen kelimelerin kök anlamlarının doğru bir şekilde tespit edilmesinin Kur’ân’ı doğru anlamadaki önemi, son zamanlarda yapılan çalışmalarla gün yüzüne çıkmaktadır.³

Arapça sözlüklerde “e-m-n” kökünden türeyen if’âl bâbından “âmene” fiilinin⁴ “bâ” ve “lām” harf-i ceriyle kullanımları arasında şöyle bir anlam farkından söz edilmektedir: Onaylamak ve doğrulamak anlamındaki “şaddeka” fiilinde olduğu gibi harf-i cer olmaksızın geçişli olarak kullanılan “îmân”, “bâ” harfiyle kullanıldığında “itiraf etmek”; “lām” harfiyle kullanıldığında ise “kabul etmek” ve “boyun eğmek” anlamına gelir.⁵ Buna göre “bâ” harfiyle kullanılan kelimeleri Kürtçede “iman etmek/bawerîanîn”; “lām” harfiyle kullanılanları ise “inanmak/bawerkirin” ve “güvenmek/ewlebûn” gibi sözcüklerle karşılamak mümkündür. Ancak if’âl bâbından “lām” harf-i ceriyle kullanılan kelimeler, Kürtçe meâllerde çoğu zaman iman etmek anlamındaki “bawerîanîn” ve “bawerhênan”; bazen de “inanmak” anlamındaki “bawerkirin” ve “bawerkirdin” şeklinde karşılanmaktadır. Dolayısıyla “lām” harfinin kullanımından ortaya çıkan anlam farkı birçok âyetin tercümesine yansıtılmaktadır. Bu da bazı âyetlerin eksik veya yanlış anlamlandırılmasına neden olmaktadır. Kürtçe hazırlanmış bütün meâlleri ele almak çalışmanın sınırlarını aşacağı muhakkaktır. Bu nedenle çalışmada, Kürtçenin Soranî lehçesinde hazırlanan ve yaygın bir kullanıma sahip olan Muhammed Şâlih İbrâhîmî Şepol (öl. 2018) ile ‘Abdurrahmân Şerefkendî Mamosta Hejar Mukriyânî’nin (öl. 1991) meâlleri tercih edilmiştir. Kürtçenin Kurmancî lehçesinde ise yine yaygın bir kullanıma sahip olan Mehmet Demir- dağ (Mele Muhammed Garsî Farqînî) ile Hüseyin Gündüz (Mele Huseyn Êsî), Said Yıldırım (Mele Se’îd Girdarî) ve Mehmet Seyhan (Mele Muhammed Bêrkevanî) tarafından hazırlanan meâller esas alınmıştır. Bu çalışmada “lām” harfiyle kullanılan âyetin veya âyetin ilgili bölümü bağlamında yukarıda sözü edilen bu tercüme sorunu ele alınacaktır. Hem fiil formundaki hem de isim formundaki kelimelere dair örneklerde Mushaf tertibi takip edilecektir. Gerekli durumlarda alternatif meâl örneklerine de yer verilecektir.

1. Lām Harf-i Ceriyle Kullanılan Fiil Formundaki Kelimelere Dair Örnekler

“Lām” harf-i ceriyle kullanılan kelimeler, on beş âyette fiil formundadır. Bunlardan on biri muzari, dördü ise mazi fiil formundadır. Fiil formundaki kelimelerin nesnesi farklılık arz etmektedir. Nitekim Yûnus sûresi 83. âyette “âmene” fiilinin nesnesi olarak zahir isim olan Hz. “Mûsâ” lafzı zikredilmiştir. el-Bakara sûresi 55. âyetteki “nu’minu” ile el-A’râf sûresi 134. âyetteki “le-nu’minne” fiilinin mef’ûlu olan muhatap “ke”; Tâhâ sûresi 71 ile eş-Şu’arâ sûresi 49. âyetlerdeki “âmentum” fiilinin nesnesi olan gaip “hu”; ed-Duhân sûresi 21. âyetteki “tu’minû” fiilinin mef’ûlu “bana” anlamındaki “ya” (يَا) zamiri de yine Hz. Mûsâ ile ilişkilidir. Bunun gibi Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn’un kastedildiği el-Mu’minûn sûresi 47. âyetteki “nu’minu” fiilinin mef’ûlu “beşereyn” lafzıdır. Diğer yandan el-Bakara sûresi 75. âyette müminleri gösteren muhatap “kum” zamiri, et-Tevbe sûresi 61. âyette ise zahir isim olan “mu’minîne” kelimesi bu kökten türeyen fiillerin nesnesi olarak kullanılmıştır. Bunun gibi Âl-i ‘İmrân sûresi 183. âyette “nu’minu” fiilinin nesnesi elçi alamındaki “rasûl” kelimesidir. Diğer yandan et-Tevbe sûresi 94. âyette münafıkları gösteren muhatap “kum” zamiri; el-İsrâ sûresi 90 ve 93. âyetlerde Hz. Muhammed’i gösteren muhatap “ke” zamiri; eş-Şu’arâ sûresi 111. âyette Hz. Nûh’a işaret eden muhatap “ke”; el-‘Ankebût sûresi 26. âyette Hz. İbrâhîm’e râci olan gaip “hu” zamiri bu kökten türeyen fiillerin nesnesi olarak yer almıştır.

1 bk. el-Bakara 2/55, 75; Âl-i ‘İmrân 3/183; el-A’râf 7/132, 134; et-Tevbe 9/61, 94; Yûnus 10/78, 83; Hüd 11/53; Yûsuf 12/17; el-İsrâ’ 17/90, 93; Tâhâ 20/71; el-Mu’minûn 23/38, 47; eş-Şu’arâ’ 26/49, 111; el-‘Ankebût 29/26; ed-Duhân 44/21.

2 Ali Bulut, “Kur’ân’da “Âmene” Fiili ve Müştaklarına Dair Dilbilimsel Tefsîr Yönünden Bir İnceleme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2018), 38; Ahmet Özdemir, “Kur’ân’ı Anlamada Usul ve Sami Dilleri Yaklaşımı”, *Kur’ân’ı Anlamada Yöntem –Dilsel Ağırlıklı Eleştirel Yaklaşım-*, ed. Mürsel Ethem (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022), 123-154.

3 Ahmet Özdemir, *Kur’an’da Güven ve Barış – Semantik Bir İnceleme* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2019), 13-21.

4 İsmâ’il b. Hammâd el-Cevherî, *eş-Şihâh tâcu’l-luğa ve şihâhu’l-‘arabîyye*, thk. Ahmed ‘Abdulgâfûr ‘Attâr (Beyrût: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, 1399/1979), “emn”, 5/2071.

5 Ebu’l-Feyd Muhammed el-Murtadâ ez-Zebidî, *Tâcu’l-‘arûs*, thk. Muştafâ Hicazî (Kuveyt: Matba’atu Hükümetu’l-Kuveyt, 1422/2001), “emn”, 34/186-187.

Hız. Mûsâ ile kavmi arasında geçen bir olaydan bahseden (... وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَىٰ اللَّهَ جَهْرَةً)⁶ âyetin ilgili kısmı, incelediğimiz Kürtçe meâl çalışmalarında aşağıdaki gibi tercüme edilmiştir:

Şepol: “*Ew deme ke wittan: Ey Mûsa! Hergîz bîrwa be to nahênîn, ta be aşkera Xuwa bibînîn, ...*”⁷

Hejar: “*Ewsaş ke be Mûsatan got: Ême bîrwat pê nahênîn ta aşkera Xuwa nebînîn; ...*”⁸

Garsî: “*Û (di bîr bînîn) dema we got: ‘Mûsa! heya em Xuda aşkera nebînîn em qet bawerî bi te nayîn.’ ...*”⁹

Êsî: “*Wê demê we got: ‘Hey Mûsa! Heya ku em bi çavên xwe Xwedê eşkere nebînîn em baweriyê bi te nayîn.’ ...*”¹⁰

Âyette geçen “nu’minu” kelimesi tefsir kaynaklarında “tasdik edip kabul etmek”,¹⁰ “ikrar etmek”¹¹ ve “onaylamak”¹² gibi birbirine yakın anlamlarda açıklanmıştır. Tefsir âlimlerinden Ebû Hâyyân (öl. 745/1344), âyette yer alan “len nu’mine” ifadesinin, ıstîlâhî manadaki “iman” değil; Hız. Mûsâ’nın getirmiş olduğu Tavat’ın Allah tarafından geldiğini onaylamamak ve doğruluğunu kabul etmemek, anlamında olduğunu belirtmiştir.¹³

Gerek Soranî gerekse Kurmancî meâllerdeki altı çizili ifadelerden anlaşıldığı üzere “nu’minu” fiili, ilgili çalışmaların tamamında “iman etmek/bawerîanîn” anlamında karşılanmıştır. Kelimenin izahına dair yukarıda yer alan bilgiler göz önünde bulundurulduğunda bunu, Hız. Mûsâ’ya iman etmek olarak tercüme etmenin isabetli olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla âyetin ilgili kısmının şu şekilde tercüme edilebileceğini düşünmekteyiz: “*Rojekê we weha gotibû: ‘Ey Mûsa! Heta ku em Xwedê eşkere nebînîn, em tu carî ji te bawer nakin!’ .../Bir gün şöyle demiştiniz: ‘Ey Mûsâ! Allah’ı apaçık görmedikçe sana asla inanmayacağız!’ ...*”

Buna karşın “lām” harfinin ta’lîl harfi olduğunu savunan bazı tefsir âlimlerine göre sözü edilen ifade “Senin sözünle Tavat’a asla iman edecek değiliz” anlamındadır.¹⁴ Bu durumda âyeti aşağıdaki çeviri örneğinde olduğu gibi Hız. Mûsâ’ya değil, onun söylediklerinden oluşan bir iman olduğunu gösterir şekilde tercüme edilmesi gerektiği kanaatindeyiz: “*Rojekê we weha gotibû: ‘Ey Mûsa! Heta ku em Xwedê eşkere nebînîn, em tu carî ji ber gotina te baweriyê nayîn!’ .../Bir gün şöyle demiştiniz: ‘Ey Mûsâ! Allah’ı apaçık görmedikçe senin sözünle asla iman etmeyeceğiz!’ ...*”

Bazı Yahudilerin Kur’ân-ı Kerim’e karşı olumsuz tavırlarından bahseden (... أَفَتَطْمَعُونَ أَن يُؤْمِنُوا لَكُمْ)¹⁵ âyetin ilgili bölümü, ele alınan meâl çalışmalarında şu şekillerde tercüme edilmiştir:

Şepol: “*(Ey musılmanan) aya çaweîwanî eken (awa gelê) be êwe bîrwa bihênîn, ...*”¹⁶

Hejar: “*Axo êwe bewhîwayen ke bawîrîtan pê bînîn; ...*”¹⁷

Garsî: “*Vêca ma hûn hêvî dîkin ku ew (cîhû) ji we bawer bikin. ...*”¹⁸

Êsî: “*Ma hûn, hêvî dîkin ku ew ê bi we bawerî bînîn? ...*”¹⁹

Ebû Ca’fer eṭ-Ṭaberî (öl. 310/923) âyette zikredilen “yu’minu” fiiline “tasdik etmek”;²⁰ Beydâvî (öl. 685/1286)

6 el-Bakara 2/55.

7 *Qur’an be Zimanê Kurdî*, çev. Muhammed Şâlih İbrâhîmî Şepol (Hewlêr: Çapxaney Rojhelat, 2013), el-Bakara 2/55.

8 *Qur’anî Pîroz*, çev. ‘Abdurrahmân Şerefkendî Mamosta Hejar (İran: İntişarat-ı İhsân, 2010), el-Bakara 2/55.

9 *Meala Fîrûz Şerha Qur’ana Pîroz*, çev. Mele Muhemmed Garsî Farqînî (İstanbul: Nûbihar Yayınları, 2003), el-Bakara 2/55.

10 Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr eṭ-Ṭaberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, thk. ‘Abdullâh b. ‘Abdulmuhsin et-Turkî (Kâhire: Merkezu’l-Buḥûş ve’d-Dirâsâtî’l-‘Arabîyye ve’l-İslâmîyye Dâru Hecl, 1422/2001), 1/687.

11 Maḥmûd b. ‘Abdullâh el-Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî fî tefsîri’l-Kur’ânî’l-‘azîm ve’s-seb’i’l-meşânî* (Beyrût: Dâru İhyâ’i’t-Turâşî’l-‘Arabî, ts.), 1/261.

12 ‘Abdullâh b. ‘Umer el-Beydâvî, *Envâru’t-tenzîl ve esrâru’t-te’vîl*, thk. Muhammed Şubhî b. Hasen Hallâk - Maḥmûd Aḥmed el-Aṭraş (Beyrût- Dimaşk: Dâru’r-Reşîd, 1421/2000), 1/118; Muhammed b. Muhammed el-‘İmâdî Ebu’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘aqli’s-selîm ilâ mezâya’l-Kur’ânî’l-kerîm* (Beyrût: Dâru İhyâ’i’t-Turâşî’l-‘Arabî, ts.), 1/103.

13 Muhammed b. Yûsuf Ebû Hâyyân, *el-Baḥru’l-muḥîṭ*, thk. ‘Âdil Aḥmed ‘Abdulmevcûd (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmîyye, 1413/1993), 1/370.

14 bk. Beydâvî, *Envâru’t-tenzîl*, 1/118; Ebû Hâyyân, *el-Baḥru’l-muḥîṭ*, 1/370; Ebu’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘aqli’s-selîm*, 1/103.

15 el-Bakara 2/75.

16 *Qur’an be Zimanê Kurdî*, el-Bakara 2/75.

17 *Qur’anî Pîroz*, el-Bakara 2/75.

18 *Meala Fîrûz*, el-Bakara 2/75.

19 *Qur’ana Pîroz*, el-Bakara 2/75.

20 Ṭaberî, *Câmi’u’l-beyân*, 2/139.

ise “doğrulayp onaylamak”²¹ anlamını vermiştir. Bu bilgilere uygun olarak Garsî; âyetteki altı çizili ifadeleri, “ji we bawer bikin” sözüyle “inanmak” olarak karşılamıştır. Diğer üç meâl çalışmasında ise müminlere iman etmek “bawerîanîn” anlamında tercüme edilmiştir. Aslında ne Yahudilerin ne de başkalarının müminlere iman etmek gibi bir görevleri vardır. Bu nedenle kelimeyi iman etmek manasında çevirmenin uygun olmadığı söylenebilir.

Buna karşın diğer bazı müfessirler âyetteki altı çizili ifadeyi şöyle izah etmişlerdir: “Yahudilerin davetinizden dolayı iman etmeleri ve çağrınıza isticabet etmeleri”;²² “Yahudilerin çağrınızdan dolayı iman etmeleri”;²³ “davetiniz nedeniyle iman etmeleri.”²⁴ Bu durumda âyetin ilgili kısmının şu şekilde karşılanması gerektiğini düşünmekteyiz: “Ma niha hûn li bendê ne ku ev (cihû) ji ber gotina we bawerîyê bînin? .../Şimdi bunların (bu Yahudilerin) sizin sözünüzden dolayı iman etmelerini mi bekliyorsunuz? ...”

Ateşin yakıp bitireceği bir kurban getirmediği hiçbir rasûle inanmama hususunda kendilerinden Allah tarafından söz alındığını belirten kişilerin iddialarında haklı olmadıklarına işaret eden (...الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ عٰهَدَ اٰلَيْنَا اَلَا نُوْمِنُ لِرَسُوْلٍ...) ²⁵ âyetin ilgili kısmı, incelenen meâl çalışmalarında aşağıdaki gibi tercüme edilmiştir:

Şepol: “Kesanê ke wişyan: Pêman sipêrdirawe û Xuwa belênî le ême wergirtuwe ke be hîç pêxemberêk birwa nehênî meger ewe be ajele qorbanîyewe bête la man û qorbanîyekman bo bête ke agirî hewre birûskey asîmanî ew ajele qorbanîye bixwa. ...”²⁶

Hejar: “Ewî gutyan: ‘Le Xuwawe pê nspêrawe ke bawerî be hîç pêxemberêk nekeyin, megîn ewey be heywanî qurbanîyewe bête la man, agir bîxwa.’ ...”²⁷

Garsî: “Ewên ku gotin: ‘Bêguman Xuda peyman daye me ku em bi tu pêxemberî bawerî neynin heya ku ew ji me re gorikî (qurbanekî) bîne ku agir wê bixwe.’ ...”²⁸

Êsî: “Ew (cihûy)ên ku gotin: ‘Xwedê (di Tewratê de) qewêlî li me kiriye ku heya qurbanekê ku agir wê bixwe ji me re neyîne em bi tu pêxemberî bawerî neyînin.’ ...”²⁹

Âyette yer alan “nu’minu” kelimesi “kabul etmek”;³⁰ “tasdik etmek”;³¹ “tasdik edip kabul etmek”³² gibi birbirine yakın anlamlarda tefsir edilmiştir. Hejar, bu bilgilere uygun olarak söz konusu kelimeyi inanmak “bawerî ... nekeyin” olarak tercüme etmiştir. Diğer üç meâl çalışmasında ise iman etmek “bawerîanîn” anlamında çevrilmiştir. Âyetin ilgili bölümü şu şekilde de tercüme edilebilir: “... ‘Xwedê ji me soz wergirtîye ku em ji tu qasidî bawer nekin ...”

Diğer yandan tefsir âlimlerinden İbn ‘Aţîyye (öl. 541/1147), “rasûl” kelimesinin başındaki “lām” harfinin “bā” harf-i cerinin anlamını da tazmin ettiğini, dolayısıyla “nu’minu” fiilinin, elçinin “söylediği sözleri tasdik etmek” anlamında olduğunu belirtmiştir.³³ Buna göre âyeti şöyle tercüme etmek mümkündür: “(Cihûyan weha) got: ‘Xwedê ji me soz wergirtîye ku em ji gotinên tu qasidî bawer nekin heta ew qurbanekê neyîne ku agir wê bixwe. ...”

Başlarına gelen afetlerin kaldırılması için Firavun hanedanının Hz. Mûsâ’nın kendisine verdiği söz sebebiyle Rabbi’ne dua etmesi talebinde bulunduklarından bahseden (...لَئِنْ كَشَفْتُ عَنْ الرِّجْرِ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَٰئِيلَ) ³⁴ âyetin ilgili bölümü ele alınan meâllerde şu şekillerde tercüme edilmiştir:

Şepol: “... eger em betayeman le ser labey birwat pê dênî û toreme û berey îsrâilit leget da denêrîn.”³⁵

21 Beydâvî, *Envâru’l-tenzîl*, 1/128.

22 Maḥmūd b. ‘Umer ez-Zemaḥşerî, *el-Keşşâf ‘an ḥaḳā’iki ḡavāmiḍi’l-tenzîl ve ‘uyûni’l-eḳāwîl fî vucūhi’l-te’vîl*, thk. ‘Âdil Aḥmed ‘Abdulmevcūd (Riyâd: Mektebetu’l-‘Ubeykân, 1418/1998), 1/278.

23 Beydâvî, *Envâru’l-tenzîl*, 1/128.

24 Ebû Ḥayyân, *el-Baḥru’l-muḥîṭ*, 1/439; Ebu’s-Su‘ūd, *İrşâdu’l-‘aḳli’s-selîm*, 1/116.

25 Âl-i ‘İmrân 3/183.

26 *Qur’an be Zimanê Kurdî*, Âl-i ‘İmrân 3/183.

27 *Qur’anî Pîroz*, Âl-i ‘İmrân 3/183.

28 *Meala Fîrûz*, Âl-i ‘İmrân 3/183.

29 *Qur’ana Pîroz*, Âl-i ‘İmrân 3/183.

30 Ma’mer b. Muşennâ Ebû ‘Ubeyde, *Mecâzu’l-Ḳur’ân*, thk. Muhammet Fuat Sezgin (Kâhire: Mektebetu’l-Ḥāncî, ts.), 1/110.

31 Ṭaberî, *Cāmî’u’l-beyân*, 6/284.

32 Âlūsî, *Rûḥu’l-me’ânî*, 4/144.

33 Ebû Muḥammed ‘Abdulḥaḳ b. Ġalîb İbn ‘Aţîyye, *el-Muḥarraru’l-vecîz fî tefsîri’l-Kitâbi’l-‘azîz*, thk. ‘Abdullâh b. İbrâhîm el-Enşârî - er-Raḥâle el-Fârûḳ (Beyrût: Dâru’l-Ḥayr, 1428/2007), 2/435, 4/352.

34 el-A’râf 7/134.

35 *Qur’an be Zimanê Kurdî*, el-A’râf 7/134.

Hejar: “... eger bêt û belaman le ser laberê şert e bawerît pê bikeyin û toremey îsrailîşt reget bixeyin.”³⁶

Garsî: “... ‘Bi sond eger ew vî ezabê sik ji ser me rake, emê jî bi te bawerî bînin û emê zariyê Îsrail jî bi te re bişînin.’”³⁷

Êsî: “... eger tu ezab ji ser me rakî, bi sond, em ê bawerî bi te bînin û em ê îsrailîyan jî digel te bişînin!”³⁸

Tefsir âlimlerinden el-Bîkâ’î (öl. 885/1480), âyetteki altı çizili ifadeyi “Seni yalanlamayıp tasdik etmek” anlamını vermiştir.³⁹ İbn ‘Âşûr (öl. 1973) ise bunun Hz. Mûsâ’nın getirdiği dine uyma ve iman etme sözü olmadığını belirtmiştir.⁴⁰ Bu bilgilere uygun olarak Hejar “nu’minu” kelimesini inanmak “bawerît pê bikeyin” olarak çevirmiştir. Diğer üç meâl çalışmasında ise iman etmek “bawerîanîn” anlamında tercüme edilmiştir.

Sözleriyle Hz. Peygamber’i üzen kişilerden bahseden (... قُلْ أَذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ ...)⁴¹ âyetin ilgili bölümü, incelenen meâl çalışmalarında şu şekillerde tercüme edilmiştir:

Şepol: “... Bîlê: guyê le çake degrê ke be qazancî êre ye, ew bişway be Xuwa yew (û her weha) bişway be bişwadaraneheye...”⁴²

Hejar: “... Bêje: Guyê le çake degrê ke be qazancî êwe ye; bawerî be Xuda heye; be bawerîdaranîtirîş bişway heye...”⁴³

Garsî: “... Tu bêje: ‘Ew ji we re guhê xêrê ku bi Xuda bawerî tîne û ji bawermendan bawer dike...’...”⁴⁴

Êsî: “... Bibêje: Ew guhdariya her tiştî dike lê ew ji bo xêra we ye. Ew baweriyê bi Xwedê tîne û bi gotinên bawermendan jî bawer e. ...”⁴⁵

Âyette geçen “yu’minu” kelimesi “tasdik etmek”⁴⁶ “doğrulamak”⁴⁷ ve “söylenen sözlere inanmak”⁴⁸ gibi birbirine yakın lafızlarla izah edilmiştir. Söz konusu kelime, ilgili çalışmaların tamamında bu bilgilere uygun olarak inanmak “bawerîkirin” anlamında tercüme edilmiştir. Aralarındaki tek fark Garsî, kaynak dildeki fiil cümlesini hedef dile fiil cümlesi olarak çevirirken (û ji bawermendan bawer dike), diğer üç meâl çalışmasında isim cümlesi olarak tercüme edilmiştir.

Gerçekte mazeretleri olmadığı halde Müslümanlara mazeret uyduran münafıklardan bahseden (... قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ ... قُلْ أَذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ ...)⁴⁹ âyetin ilgili kısmı, ele alınan meâl çalışmalarında aşağıdaki gibi tercüme edilmiştir:

Şepol: “... Bîlê: ‘Uzir mehênnewe û hergîz bawerîtan pê nakeyin ...’”⁵⁰

Hejar: “... Bêje: Hîç ‘uzrî pê nawê; ême bişwatan pê nakeyin. ...”⁵¹

Garsî: “... Tu bêje: ‘Hûn qet uzir nexwazin, em qet ji we bawer nakin.’ ...”⁵²

Êsî: “... (Ji wan re) Bibêje: Qet mehneyan nekin, em hîç ji we bawer nakin. ...”⁵³

36 Qur’anî Pîroz, el-A’râf 7/134.

37 Meala Fîrûz, el-A’râf 7/134.

38 Qur’ana Pîroz, el-A’râf 7/134.

39 Burhânuddîn Ebu’l-Hasen İbrâhîm b. ‘Umer el-Bîkâ’î, *Naşmu’d-durer fî tenâsubi’l-âyâti ve ş-suver* (Kâhîre: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, 1984), 8/43.

40 Muḥammed Ṭâhîr İbn ‘Âşûr, *Tefsîru’l-tahrîr ve’l-tenvîr* (Tûnus: Dâru’t-Tûnusîyye, 1984), 9/73.

41 et-Tevbe 9/61.

42 Qur’an be Zîmanê Kurdî, et-Tevbe 9/61.

43 Qur’anî Pîroz, et-Tevbe 9/61.

44 Meala Fîrûz, et-Tevbe 9/61.

45 Qur’ana Pîroz, et-Tevbe 9/61.

46 Ṭaberî, *Câmi’u’l-beyân*, 11/538; ‘Abdurrahmân b. Muḥammed İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Ḳur’ânî’l-‘aẓîm musneden ‘an Rasûli’l-Allâh ve ş-şahâbeti ve’l-tâbi’în*, thk. Es’ad Muḥammed et-Ṭayyib (Mekke: Mektebetu Nizâr Muştafâ el-Bâz, 1417/1997), 6/1827.

47 Ebû İshâk İbrâhîm ez-Zeccâc, *Me’âni’l-Ḳur’ân ve i’râbuh*, thk. ‘Abdulcelîl ‘Abduh Şelebî (Beyrût: ‘Âlemu’l-Kutub, 1408/1988), 2/457; İbn ‘Aṭîyye, *el-Muḥarraru’l-vecîz*, 4/352; Ebû Ḥayyân, *el-Baḥru’l-muḥîṭ*, 5/64; İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’l-tenvîr*, 10/243.

48 Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2/62; Beydâvî, *Envâru’l-tenzîl*, 2/61; Ebu’s-Su‘ûd, *İrşâdu’l-‘akli’l-selîm*, 4/77.

49 et-Tevbe 9/94.

50 Qur’an be Zîmanê Kurdî, et-Tevbe 9/94.

51 Qur’anî Pîroz, et-Tevbe 9/94.

52 Meala Fîrûz, et-Tevbe 9/94.

53 Qur’ana Pîroz, et-Tevbe 9/94.

Birçok müfessir tarafından “söylenenlere inanmak” şeklinde tefsir edilen⁵⁴ “nu’minu” fiili, çalışmamızda incelediğimiz Soranî ve Kurmancî meâllerin tamamında inanmak anlamında karşılanmıştır. Dolayısıyla diğer bazı örneklerin aksine buradaki çevirilerin tamamı makbul tercümeler olarak görmek mümkündür.

Toplumundan bir grup genç dışında Hz. Mûsâ’nın getirdiklerine uyanın olmadığını bildiren âyetin (... فَمَا آمَنَ لِمُوسَىٰ إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّن قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّن فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ)⁵⁵ ilgili bölümü, incelenen meâl çalışmalarında aşağıdaki gibi tercüme edilmiştir:

Şepol: “Ca (le seretawe) kes be Mûsa biŕway nehêna, meger hendê le hozekey nebê ke le Fîr’ewn û piyawekanî detirsan ke neka (be zor) le dînekeyan weryan bigêrnewe ...”⁵⁶

Hejar: “Be xeyrez çend tazelawêk le hozekey, hiç kesitir -le tirsî rik lê hestani Fîr’ewn û payeberzanî dîwanî ewne yanwêra biŕwaye be Mûsa bênin. ...”⁵⁷

Garsî: “Vêca ji nişkek hindik pêve ji gelê wî ji ber tirsî ku wê Fîr’ewn û civata wan a sereke belakî bine serê wan bi Mûsa bawerî neanîn. ...”⁵⁸

Êsî: “Vêca (digel dîtina van mucîze û ayetan jî) ji ber tirsî Firewn û giregirên wî ku dê wan bidin ezabê, ji çend kesên qewmê wî pê ve tu kesî bawerî bi Mûsa neanî. ...”⁵⁹

Dikkat edilirse âyetle geçen “âmene” fiili, gerek Soranî gerekse Kurmancî meâl çalışmalarının tamamında Hz. Mûsâ’ya iman etmek “bawerîanîn” anlamında çevrilmiştir. Tefsir âlimlerinden Zemaşşerî (öl. 538/1144), kelimenin, inkar etmenin karşıtı olan “iman etmek” anlamında olmadığını belirtmiştir.⁶⁰ İbn ‘Aţîyye, bunun “tasdik etmek”;⁶¹ Ebu’s-Su’ûd (öl. 982/1574), “kabul edip tasdik etmek”;⁶² Bîkâ’î ise “uymak” manasında olduğunu beyan etmiştir.⁶³ Bu bilgilere uygun olarak âyetin ilgili bölümünü aşağıdaki gibi tercüme etmenin daha uygun olacağını düşünmekteyiz: “... ji civaka wî ji xeynî komeke xortan kesekî ji Mûsa bawerî nekir. .../... kendi halkından bir grup genç dışında Mûsâ’ya inanan olmadı. ...”

Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber’in Allah’tan aldığı sözlere inanmamak için çeşitli bahaneler ileri sürdüklerinden bahseden âyet (وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَنْزِلَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ مِائِينَ تَبُورًا)⁶⁴ söz konusu meâllerde aşağıdaki gibi tercüme edilmiştir:

Şepol: “Wityan: Hergîz biŕwat pê nahênîn ta kû ewey kanîyek lem ser zewîye (wîşik û bêaweda) bo ême hetqulênî.”⁶⁵

Hejar: “Gutyen: Biŕwat pê nahênîn ta lem ‘erze kanîyekman bo hetnequlênî.”⁶⁶

Garsî: “Û gotin ku: ‘Em qet bi te bawerî naynin heya tu ji me re ji zemîn kaniya dernexî.’”⁶⁷

Êsî: “(Muşrikan ji Pêxember re) Gotin: Em ê bawerî bi te neyînin heyani ku tu ji bo me ji erdê kaniyekê neherikîni...”⁶⁸

Görüldüğü üzere “nu’minu” fiili, ilgili meâl çalışmalarının tamamında iman etmek “bawerîanîn” anlamında tercüme edilmiştir. Taberî ile Bîkâ’î’nin “söylediklerini tasdik etmek”⁶⁹ şeklindeki izahları dikkate alındığında âyete şu şekilde meâl vermenin daha uygun olacağını düşünmekteyiz: “(Muşrikên Mekkeyê) gotin: “Heta ku tu ji bo me ji

54 bk. Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 11/628; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 3/82; Beydâvî, *Envâru’l-tenzîl*, 2/73; İbn ‘Aţîyye, *el-Muḥarraru’l-vecîz*, 4/386; Ebu’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘aqlî’s-selîm*, 4/93; İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 10/243, 11/7.

55 Yûnus 10/83.

56 *Qur’an be Zimanê Kurdî*, Yûnus 10/83.

57 *Qur’anî Pîroz*, Yûnus 10/83.

58 *Meala Fîrûz*, Yûnus 10/83.

59 *Qur’ana Pîroz*, Yûnus 10/83.

60 Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2/62.

61 bk. İbn ‘Aţîyye, *el-Muḥarraru’l-vecîz*, 2/435, 4/352, 512.

62 Ebu’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘aqlî’s-selîm*, 4/77.

63 Bîkâ’î, *Naẓmu’d-durer*, 9/175.

64 el-İsrâ’ 17/90.

65 *Qur’an be Zimanê Kurdî*, el-İsrâ’ 17/90.

66 *Qur’anî Pîroz*, el-İsrâ’ 17/90.

67 *Meala Fîrûz*, el-İsrâ’ 17/90.

68 *Qur’ana Pîroz*, el-İsrâ’ 17/90.

69 Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 15/78; Bîkâ’î, *Naẓmu’d-durer*, 11/511.

erdê kanîyekê nedî pijiqandin, em dê tu carî ji te bawer nekin!/(Mekkeli müşrikler) dediler ki: “Bize yerden bir pınar fıskırtmadıkça sana asla inanmayacağız!”

Aynı bağlama sahip olan el-İsrâ’ sûresi 93. âyetinde geçen (... وَلَنْ تُؤْمِنَ لِرُقَيْكَ ...) ifadesi, Şepol “... *be asîman ser-kewtinîşt da biŕwa nahênîn...*” ile Garsî tarafından “... *em bi bilindbûna te jî qet bawerî naynin...*” iman etmek “bawerîanîn” anlamında tercüme edilmiştir. Buna karşın Hejar “... *û serîşkewî bawerî nakeyin...*” ile Êsî “*em ê bi hilkişîna te ya bal asîmanan jî bawer nekin*” doğru bir tercihle bunu, inanmak “bawerîkirin” olarak tercüme etmişlerdir. Kanaatimizce âyetin ilgili bölümü şu şekilde de tercüme edilebilir: “... *em dê tu carî ji hilkişîna te jî bawer nekin! .../... yükselmene de asla inanmayacağız! ...*”

Sihirbazların iman etmelerinden sonra Firavun’un onlara gösterdiği tepkiden söz eden (... قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ...) ⁷⁰ âyetin ilgili kısmı, söz konusu meâl çalışmalarında aşağıdaki gibi tercüme edilmiştir:

Şepol: “(Fîr’ewn) wîti: Aya ber le wey îcazetan bidemê, biŕwatan pê hênawe? ...” ⁷¹

Hejar: “Gutî: Ber le we řêw bidem, êwe biŕwatan pê hêna...” ⁷²

Garsî: “Fîr’ewn got: ‘Ma berî ez destûra we bidim we pê bawerî anî?’ ...” ⁷³

Êsî: “(Firewn ji wan re) Got: Erê ma beriya ez destûra we bidim we bawerî pê anî? ...” ⁷⁴

Dikkat edilirse âyetinde yer alan “âmentum” fiili, gerek Soranî gerekse Kurmancî meâl çalışmalarının tamamında iman etmek “bawerîanîn” anlamında tercüme edilmiştir. Ancak Taberî âyetdeki altı çizili ifadeyi şöyle izah etmiştir: “Mûsa’nın sizi davet ettiği şeyi tasdik edip kabul mu ettiniz?” ⁷⁵ Zemaşşerî, kelimenin şer’î anlamdaki “iman etmek” manasında olmadığını belirtmiştir. ⁷⁶ Beydâvî ile Ebu’s-Su’ûd, fiilin “uymak”; ⁷⁷ Âlûsî ise birinin sözü dinleyip ona uymak olan “inşâde” anlamında olduğunu belirtmiştir. ⁷⁸ Bu bilgiler ışığında âyetin ilgili bölümünü aşağıdaki gibi tercüme etmenin daha uygun olacağını düşünmekteyiz: “(Fîrewn) got: ‘Ma berî ku ez destûrê bidim, we jê bawer kir? .../Firavun dedi ki: ‘Ben size izin vermeden mi ona inandınız!’”

Sözü edilen bu tercüme sorunu, Tâhâ sûresi 71. âyetiyle aynı bağlama sahip olan eş-Şu‘arâ’ sûresi 49. âyetin çevirilerinde de görülmektedir.

Kendilerini üstün gördükleri için Firavun ile ileri gelenlerinin Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn’un sözlerine inanmaya yanaşmadıklarını ifade eden âyet (فَقَالُوا أَتُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ), ⁷⁹ incelenen meâllerde aşağıdaki gibi tercüme edilmiştir:

Şepol: “Ca wityan: Aya ême be dû mirovî weku xoman biŕwa bênîn, le halêk da hozî ewan (berey îsrail) êmeyan deperist (bendeyê ême bûn).” ⁸⁰

Hejar: “Gutyan: Ca çon be dû mirovî weke xwon biŕwa dekeyin hozekeyan [be giştî] koyiley xoman in.” ⁸¹

Garsî: “Vêca gotin: ‘Ma emê bi du mirovê wekî xwe bawerî bînin?; tevî ku komela wan jî dilê me – peyrewê me ne.’” ⁸²

Êsî: “Gotin: Erê ma em ê bi du mirovên wekî xwe bawerî bînin û rewş ev e ku xelkê wan jî ji me re xizmetkar in?” ⁸³

Görüldüğü üzere Hejar tarafından inanmak olarak karşılanan “nu’minu” fiili, diğer üç meâl çalışmasında iman etmek “bawerîanîn” anlamında tercüme edilmiştir.

⁷⁰ Tâhâ 20/71.

⁷¹ Qur’an be Zimanê Kurdî, Tâhâ 20/71.

⁷² Qur’anî Pîroz, Tâhâ 20/71.

⁷³ Meala Fîrûz, Tâhâ 20/71.

⁷⁴ Qur’ana Pîroz, Tâhâ 20/71.

⁷⁵ bk. Taberî, Câmî ‘u’l-beyân, 16/114, 17/570.

⁷⁶ Zemaşşerî, el-Keşşâf, 2/62.

⁷⁷ Beydâvî, Envâru’l-tenzîl, 2/397; Ebu’s-Su’ûd, İrşâdu’l-‘aqlî’s-selîm, 6/29.

⁷⁸ Âlûsî, Rûhu’l-me‘ânî, 16/231.

⁷⁹ el-Mu’minûn 23/47.

⁸⁰ Qur’an be Zimanê Kurdî, el-Mu’minûn 23/47.

⁸¹ Qur’anî Pîroz, el-Mu’minûn 23/47.

⁸² Meala Fîrûz, el-Mu’minûn 23/47.

⁸³ Qur’ana Pîroz, el-Mu’minûn 23/47.

Taberî'nin “uymak” olarak tefsir ettiği⁸⁴ kelimeye, Ebu's-Su'ud “onaylamak ve tasdik etmek”;⁸⁵ İbn 'Âşûr ise her ikisinin söylediklerine “inanmak” anlamını vermiştir.⁸⁶ Dolayısıyla kelimeyi Hejar'ın çevirisinde olduğu gibi veya âyeti aşağıdaki meâl örneğinde olduğu gibi tercüme etmenin daha uygun olacağını düşünmekteyiz: “*Wan weha got: 'Ma em dê ji van her du kesên ku mîna me beşer in, bawer bikin! Bi ser da jî qewmê wan ji me ra koletîyê dike./ Şöyle dediler: 'Tıpkı bizim gibi beşer olan şu iki kişiye mi inanacağız! Üstelik bunların kavmi bize kölelik ediyor.'*”

Buna karşın Bîkâ'î âyeti şöyle tefsir etmiştir: “İki beşere uyup Allah'a iman mı edelim?”⁸⁷ Bu durumda âyeti şu şekilde tercüme etmek gerekir: “*Wan weha got: 'Ma em dê bidin pey van her du kesên ku mîna me beşer in û (bi Xwedê) bawerîyê bînin! Bi ser da jî qewmê wan ji me ra koletîyê dike./ Şöyle dediler: 'Tıpkı bizim gibi beşer olan şu iki kişiye uyup Allah'a mı iman edeceğiz! Üstelik bunların kavmi bize kölelik ediyor.'*”

Ona uyanları bahane ederek kavminin Hz. Nûh'un davetine karşı olumsuz tavır sergilemelerinden bahseden âyet (قَالُوا أَتُؤْمِنُ لَكَ وَتَتَّبِعُ الْأَرْذَلُونَ)⁸⁸ incelediğimiz meâl çalışmalarında aşağıdaki gibi tercüme edilmiştir:

Şepol: “*Wityan: Aya bîrwa be to bînîn, le halêk da pîr û patat û rûtele û pûtele û hejar û nedar peyrewî ton (le to peyrewîdeken).*”⁸⁹

Hejar: “*Gutyen: Çon bîrwat pê dekeyin? To her rûteûpûtet le dîn!*”⁹⁰

Garsî: “*Gotin: 'Ma tevî ên herî riswayên pêxwas dane pey te, em bi te bawerî bînin.'*”⁹¹

Êsî: “*(Qewmê wî jê re) Gotin: Em ê çawa bawerî bi te bînin, ma ne yên kê mî reben dane pey te?!*”⁹²

Taberî, âyetteki altı çizili ifadeyi şöyle tefsir etmiştir: “Bizi çağırdığın şeyi tasdik edip doğru mu kabul edelim.”⁹³ Zemaşşerî ise “nu' minû” fiilinin “iman etmek” anlamında olmadığını belirtmiştir.⁹⁴ Bu bilgilere uygun olarak Hejar, kelimeyi inanmak “bîrwat pê dekeyin” diye tercüme etmiştir. Diğer üç çalışmada ise iman etmek “bawerîanîn” anlamında çevrilmiştir. Âyeti şu şekilde de tercüme etmek mümkündür: “*(Gelê wî) got: 'Heta ji nav me yên herî beredayî bidin pey te, ma em ji te bawerî dîkin?'*”/“(Halkı) dedi ki: ‘Şu en alt tabakamız senin peşine takılmışken sana inanır mıyız?’”

Buna karşın Bîkâ'î bunun “senin sözünden dolayı iman mı edelim” manasında olduğunu belirtmiştir.⁹⁵ Buna göre âyetin çevirisi şöyle olmalıdır: “*(Gelê wî) got: 'Heta ji nav me yên herî beredayî bidin pey te, ma em ji ber gotina te bawerîyê tînin?'*”/“(Halkı) dedi ki: ‘Şu en alt tabakamız senin peşine takılmışken senin sözünle iman eder miyiz?’”

Hız. Lût ile Hz. İbrâhim'den bahseden âyet (... فَأَمَّنْ لَهُ لُوطُ)⁹⁶ incelenen meâllerde aşağıdaki gibi tercüme edilmiştir:

Şepol: “*Ca Lût bîrway bew (İbrahîm) hêna ...*”⁹⁷

Hejar: “*Îtir Lût bîrway pê hêna. ...*”⁹⁸

Garsî: “*Vêca Lût pê bawerî anî ...*”⁹⁹

Êsî: “*Vêca Lût bawerî bi İbrahîm anî. ...*”¹⁰⁰

84 Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, 17/51.

85 Ebu's-Su'ud, *İrşâdu'l-'akli's-selîm*, 4/77.

86 İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/64-65.

87 Bîkâ'î, *Naẓmu'd-durer*, 13/146.

88 eş-Şu'arâ' 26/111.

89 *Qur'an be Zimanê Kurdî*, eş-Şu'arâ' 26/111.

90 *Qur'anî Pîroz*, eş-Şu'arâ' 26/111.

91 *Meala Fîrûz*, eş-Şu'arâ' 26/111.

92 *Qur'ana Pîroz*, eş-Şu'arâ' 26/111.

93 Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, 17/602.

94 Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2/62.

95 Bîkâ'î, *Naẓmu'd-durer*, 14/63.

96 el-'Ankebût 29/26.

97 *Qur'an be Zimanê Kurdî*, el-'Ankebût 29/26.

98 *Qur'anî Pîroz*, el-'Ankebût 29/26.

99 *Meala Fîrûz*, el-'Ankebût 29/26.

100 *Qur'ana Pîroz*, el-'Ankebût 29/26.

Birçok müfessirin “tasdik etmek” anlamını verdiği¹⁰¹ “āmene” fiili, ele alınan meâllerin tamamında iman etmek “bawerîanîn” anlamında tercüme edilmiştir. Tefsir kaynaklarındaki bilgiler dikkate alındığında âyeti aşağıdaki gibi tercüme etmenin daha uygun olacağını düşünmekteyiz: “*Lût jê bawer kir.../ Lût ona inandı.*”

Buna karşın âyetin ilgili kısmı, Zemaşşerî tarafından şöyle tersir edilmiştir: “Hz. Lût, Hz. İbrâhim’in yaptığı davete isticabet edip iman etti.”¹⁰² Bîkâ’î de âyeti benzer şekilde açıklamıştır.¹⁰³ Bu durumda âyetin çevirisi şöyle olmalıdır: “*Lût, ji ber gotinên wî bawerî anî. .../Sözlerinden dolayı Lût, ona iman etti. ...*”

Hz. Mûsâ’nın Firavun ile ileri gelenlerinden beklentisinin ifade edildiği âyet (وَإِنْ لَّمْ تُؤْمِنُوا لِي فَأَعْتَزَلُونِ),¹⁰⁴ ilgili meâl çalışmalarında şu şekillerde tercüme edilmiştir:

Şepol: “*Eger birwam pê nahênin, ca kartan be min nebê.*”

Hejar: “*Er bawerîşim pê naken, xotanem lê dûr xenewe.*”

Garsî: “*Eger hûn ji min bawer nekin jî, êdî hûn dev ji min berdin.*”¹⁰⁵

Êsî: “*Eger hûn ji min bawer nakin, nexwe ji min dûr bibin.*”¹⁰⁶

Âyette yer alan “tu’minû” fiili, birçok müfessir tarafından “tasdik etmek” diye izah edilmiştir.¹⁰⁷ Bu bilgilere uygun olarak Hejar, Garsî ve Êsî sözü edilen kelimeyi inanmak “bawerkirin”; Şepol ise iman etmek “bawerîanîn” anlamında tercüme etmiştir. Âyet şu şekilde de çevrilebilir: “*Heke we ji min bawer nekiribe, ji min dûr bikevin./Eğer bana inanmadıysanız benden uzak durun.*”

2. Lām Harf-i Ceriyle Kullanılan İsim Formundaki Kelimelere Dair Örnekler

“Lām” harf-i ceriyle kullanılan if’āl bâbından kelimeler, beş âyette isim formu halindedir. İsim formundaki kelimelerin mef’ûlu farklılık arz etmektedir. Şöyle ki; Yûsuf sûresi 17. âyette Yûsuf’un kardeşlerini belirten “nâ” zamiri hariç, diğer kullanımlar farklı peygamberlerle bağlantılıdır. Nitekim el-A’râf sûresi 132. âyette Hz. Mûsâ’yı gösteren muhatap “ke”; Yûnus sûresi 78. âyette hem ona hem de Hz. Hârûn’a işaret eden muhatap “kumâ”; Hûd sûresi 53. âyette Hz. Hûd’a ilişkin olan “ke”; el-Mu’minûn sûresi 38. âyette Hz. Sâlih’i gösteren “hu” zamiri bu kökten türeyen isim formundaki kelimelerin nesnesi olarak yer almıştır.

Hz. Mûsâ’nın göstermiş olduğu mucizelere karşı Firavun hanedanının olumsuz tavrından bahseden âyet (وَقَالُوا) (مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِّنُشْجِرَنَّا بِهَا فَمَا تَخُنْ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ),¹⁰⁸ incelenen meâl çalışmalarında aşağıdaki gibi tercüme edilmiştir:

Şepol: “*Wityan: Her nîşanêkman be niyazî cadûlêkirdin bînî, birwat pê nahênîn!*”¹⁰⁹

Hejar: “*Deyan gut: Her nîşanêkman be niyazî cadûlêkirdin nîşan bidey, ême birwat pê nahênîn.*”¹¹⁰

Garsî: “*Û gotin: ‘Tu ji bo me pê efsûn bikî-bizivirînî her çi ayetî ji me re bînî jî, êdî em bi te nebawermend in.*”¹¹¹

Êsî: “*Dîsa (ji Mûsa re) Gotin: Tu çi mûcizeyê bînî da ku tu pê sêrê li me bikî, de bîne, vêca em ne ew in ku bawerî bîtebînîn.*”¹¹²

Âyette yer alan “mu’minîne” kelimesi, Garsî’nin meâli hariç diğer üç çalışmada fiil cümlesi halinde iman etmek “bawerîanîn” anlamında tercüme edilmiştir. Garsî ise kelimenin kaynak dildeki yapısını esas alarak bunu, müminler

101 bk. Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 18/384; Zeccâc, *Me’âni’l-Ḳur’ân*, 4/167; İbn ‘Âşûr, *et-Taḥrîr ve’t-tenvîr*, 18/64-65.

102 Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 1/278.

103 Bîkâ’î, *Naẓmu’d-durer*, 14/425.

104 ed-Duḥân 44/21.

105 *Meala Fîrûz*, ed-Duḥân 44/21.

106 *Qur’ana Pîroz*, ed-Duḥân 44/21.

107 bk. Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 21/33; Bîkâ’î, *Naẓmu’d-durer*, 18/23; Ebû Ḥayyân, *el-Baḥru’l-muḥîṭ*, 8/36; İbn ‘Âşûr, *et-Taḥrîr ve’t-tenvîr*, 18/64-65.

108 el-A’râf 7/132.

109 *Qur’an be Zimanê Kurdî*, ed-Duḥân 44/21.

110 *Qur’anî Pîroz*, ed-Duḥân 44/21.

111 *Meala Fîrûz*, el-A’râf 7/132.

112 *Qur’ana Pîroz*, el-A’râf 7/132.

“bawermend” sözüyle karşılaşmıştır.

Söz konusu kelime, bizi davet ettiğin şeyin hak olduğunu tasdik edip doğrulamak,¹¹³ olarak açıklanmıştır. Dolayısıyla kelime ıstılâhî manadaki iman değil, söylenen sözlere inanmak anlamındadır. Bu nedenle âyetin aşağıdaki örnek çeviride olduğu gibi tercüme edilmesinin daha uygun olacağını düşünmekteyiz: “*Wan (ji Mûsa ra) got: ‘Ji bo ku sêhrê li me bikî kîjan mucîzeyê tînî bîne, em dê ji te bawer nekin.’*”/(Mûsâ’ya) dediler ki: “Bizi büyülemek için hangi mucizeyi getirirsen getir, sana inanacak değiliz.”

Firavun ile ileri gelenlerinin değişik bahanelerle Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn’un Allah’tan aldıkları mesajlara uymayı reddettiklerini bildiren âyet (قَالُوا أَجِئْتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا وَتَكُونُ لَكُمُ الْكِبْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ بِمُؤْمِنِينَ)¹¹⁴ ele alınan meâl çalışmalarında aşağıdaki gibi tercüme edilmiştir:

Şepol: “*Wityan: Aya hatuwî ke ême le wey wa bawûbapîranman le serî bûn bipirîngênîtewe (û lamandey), gewreyî û (serokî) le erza bibêtehî êwe? Ême (hiç kat) bîrwatan pê nahênîn!*”¹¹⁵

Hejar: “*Gutyan: Axo her bo ewe hatiye la man, ke le waney bab û kalman le serî bûn, wermangêrî û axayetî em zemîne bo êwe bê? Beîam ême bawerî man pê tan nîye.*”¹¹⁶

Garsî: “*Gotin ma tu hatî ba me ji bo ku tu me ji tiştê me bav û kalê xwe li serê dîtiye bifetilînî û ku mezinahiya rûyê zemîn ji we her dukan re be? Em bi we herduya bawerî naynîn.*”¹¹⁷

Êsî: “*Wan got: Ma tu ji bo me hatî da ku me ji wê ya ku me bav û kalên xwe li serê dîtin vegerînî û li ser erdê mezinahî bikeve destê we? Hal ev e, em ne ew in ku bi we baweriyê bînîn.*”¹¹⁸

Tefsir kaynaklarında “tasdik etmek”¹¹⁹ ve “ikrar etmek”¹²⁰ gibi şekillerde açıklanan “mu’minîne” kelimesi, Hejar’ın çevirisi hariç diğer üç meâl çalışmasında fiil cümlesi olarak şer’î manada iman etmek “bawerîanîn” anlamında tercüme edilmiştir. Hejar ise bunu inanmak “ême bawerî man pê tan nîye” olarak isim cümlesi halinde karşılamıştır. Âyetin şu şekilde de tercüme edilebileceğini düşünmekteyiz: “... *Em ji we her duyan jî bawer nakin.*”/“... Biz ikinize de inanmıyoruz.”

Kavminin Hz. Hûd’a karşı olumsuz tavrından bahseden âyet (قَالُوا يَا هُوْدُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ) ¹²¹ incelenen meâllerde aşağıdaki gibi tercüme edilmiştir:

Şepol: “*Wityan: Ey Hûd! To belgeyekit bo ême nehênawe û ême le ber qiseyê to des le Xuwayanî xoman bernadeyin, û ême bîrwat pê nahênîn.*”¹²²

Hejar: “*Gutyan: Ey Hûd! Tu hiç belget le Xudawe bo nehênayîn; her be qiseyê toş, me le perestîwekanman des bernadeyin; bîrwayeş be to nahênîn.*”¹²³

Garsî: “*Gotin: Hûd! Te nişanek aşîkar ji me re neaniye û em ji ber gotina te dev ji Xudayên xwe bernadin û em bi te jî nebawermend in.*”¹²⁴

Êsî: “*Jê re gotin: Ey Hûd! Te mucîzeyeye aşkera ji me re neaniye, em jî ne ew in ku ji bo gotina te dev ji îlahên xwe berdin û em ne ew in ku bi te bawerî jî bînîn.*”¹²⁵

Âyetteki altı çizili ifade Garsî’nin çevirisi hariç diğer üç meâl çalışmasında fiil cümlesi olarak iman etmek “bawerîanîn” anlamında çevrilmiştir. el-A’râf sûresi 132. âyetinde olduğu gibi “mu’minîne” kelimesini “bawermend” lafzıyla karşılayan Garsî ise bunu “em bi te jî nebawermend in” isim cümlesi olarak tercüme etmiştir. Dolayısıyla

113 bk. Taberî, Cāmi’u’l-beyân, 10/378.

114 Yûnus 10/78.

115 Qur’an be Zimanê Kurdî, Yûnus 10/78.

116 Qur’anî Pîroz, Yûnus 10/78.

117 Meala Fîrûz, Yûnus 10/78.

118 Qur’ana Pîroz, Yûnus 10/78.

119 İbn Ebî Hâtim, Tefsîru’l-Kur’ân, 6/1973; Zemaşşerî, el-Keşşâf, 3/164; Beydâvî, Envâru’l-tenzîl, 2/112; Ebu’s-Su’ûd, İrşâdu’l-‘akli’s-selîm, 4/169.

120 Taberî, Cāmi’u’l-beyân, 12/241.

121 Hûd 11/53.

122 Qur’an be Zimanê Kurdî, Hûd 11/53.

123 Qur’anî Pîroz, Hûd 11/53.

124 Meala Fîrûz, Hûd 11/53.

125 Qur’ana Pîroz, Hûd 11/53.

kelime, ilgili meâllerin tamamında ıstılâhî manada karşılanmıştır. Tefsir kaynaklarında tasdik etmek ve inanmak¹²⁶ olarak açıklanan “mu’ minîne” kelimesinin yer aldığı âyetin şu şekilde tercüme etmenin daha uygun olacağını düşünmekteyiz: “... *Em ji te bawer nakin.*”/“... *Sana inanmıyoruz.*”

Hız. Yûsuf kıssası bağlamında kardeşlerinin babalarına yalan beyanatta bulunduklarını ifade eden âyet (قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ)¹²⁷ söz konusu meâl çalışmalarında aşağıdaki gibi tercüme edilmiştir:

Şepol: “*Wityan: Babe! Be rastî ême royîştîn û xerîkî xarxarên û kêbirkê bûyin û Yûsufman lay kelûpel û şitume-kekan becêhêstibû, ca gurig ewî xward, to qet biŕwat be ême nîye, herçend rastbêjîş bîn?*”¹²⁸

Hejar: “*Gutyen: Babo! Çûbûyn xarxarênê bikeyin û Yûsuf’işman layê kel û pelman becêhêst; gurig xwardî. Herçend rastîştî pê delêyin biŕwaye be ême nakey.*”¹²⁹

Garsî: “*Gotin: Bavo! Bi rastî em çûn, me pêşbazî dikir û me Yûsif li bal pertalê xwe hişt, vêca gur wî xwar. Herçend em rastgo bin jî dîsa tu ji me bawer nakî.*”

Êsî: “*Gotin: Bavo! Em çûbûn çolê me bi hev re pêşbazî dikir. Me Yûsuf jî li cem tiştên xwe hiştibû, (mixabin) guran ew xwar! Lê belê çiqas em rastgo bin jî tu ji me bawer nakî.*”

Âyette zikredilen “mu’ min” kelimesi, “tasdik etmek”,¹³⁰ “birinin sözüne inanıp güvenmek”¹³¹ ve “söylenenleri doğrulamak”¹³² gibi birbirine yakın anlamlarda tefsir edilmiştir. Bu bilgilere uygun olarak kelime, incelenen Soranî ve Kurmancî meâl çalışmalarının tamamında “inanmak/bawerkirin” anlamında çevrilmiştir. Aralarındaki tek fark Şepol bunu isim cümlesi olarak karşılarken “to qet biŕwat be ême nîye”, diğer üç meâl çalışmasında fiil cümlesi halinde tercüme edilmiştir.

Hız. Sâlih’in kavminin kendisini Allah’a iftira edip yalan söylemekle suçladıklarını bildiren âyet (إِنَّ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ) ¹³³ incelenen meâllerde aşağıdaki gibi tercüme edilmiştir:

Şepol: “*Ew piyawêkî dirozin e ke be dem Xuwawe diro deka û êmeyîş biŕway pê nahênîn.*”¹³⁴

Hejar: “*Em kawraye peyda bûwe diro be naw Xuwawe deka; êmeş bawerî pê nakeyin.*”¹³⁵

Garsî: “*Ew tenê zilameke ku ji ber xwe ve derewa avêtiye ser Xuda; em pê nebawermend in.*”¹³⁶

Êsî: “*Ev pêxember bes zilamek e, li ser navê Xwedê derewan dike. Em bi xwe pê nebawer in.*”¹³⁷

Görüldüğü üzere Şepol, el-Mu’ minûn sûresi 38. âyette zikredilen “mu’ minîne” kelimesini iman etmek “bawerîanîn”; Hejar ile Êsî inanmak “bawerkirin” anlamında tercüme etmiştir. Garsî ise söz konusu kelimeyi müminler “bawermend in” lafzıyla karşılamıştır. Ayrıca Şepol ile Hejar bunu fiil cümlesi olarak çevirirken, Garsî ile Êsî kelimenin kaynak dildeki yapısını dikkate alarak bunu isim cümlesi olarak tercüme etmişlerdir.

126 Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 17/51.

127 Yûsuf 12/17.

128 *Qur’an be Zimanê Kurdî*, Yûsuf 12/17.

129 *Qur’anî Pîroz*, Yûsuf 12/17.

130 Ebû ‘Ubeyde, *Mecâzu’l-Ķur’ân*, 1/303; Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 13/34; Zeccâc, *Me’âni’l-Ķur’ân*, 3/96; Beydâvî, *Envâru’l-tenzîl*, 2/164; İbn ‘Atîyye, *el-Muĥarraru’l-vecîz*, 5/54; Ebu’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘aqli’s-selîm*, 4/259.

131 Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2/62.

132 İbn ‘Âşûr, *et-Taĥrîr ve’t-tenvîr*, 12/237.

133 el-Mu’ minûn 23/38.

134 *Qur’an be Zimanê Kurdî*, el-Mu’ minûn 23/38.

135 *Qur’anî Pîroz*, el-Mu’ minûn 23/38.

136 *Meala Fîrûz*, el-Mu’ minûn 23/38.

137 *Qur’ana Pîroz*, el-Mu’ minûn 23/38.

SONUÇ

Kur’ân-ı Kerim’de daha ziyade “bâ” harf-i ceriyle kullanılan “e-m-n” kökünden türeyen if’āl bâbından kelimelerin “lām” harfiyle kullanımları da vardır. Değişik cer harflerinin kullanımı, kelimeleye farklı bir anlam kazandırılmaktadır. Bu mesele müfessirler tarafından âyetlerin bağlamına göre değişik şekillerde izah edilmiştir. Tefsir kaynaklarında “bâ” harfiyle kullanıldığı yerlerde ıstılâhî anlamdaki “iman etmek”; “lām” harfiyle kullanıldığı yerlerde ise “sözün doğruluğuna inanmak” veya “söylenenden dolayı iman etmek” anlamının kastedildiği belirtilmektedir.

Şepol, “lām” harf-i ceriyle kullanılan fiil formundaki kelimeleri iki yerde inanmak (et-Tevbe 10/61, 94); on üç yerde ise iman etmek (el-Bakara 2/55, 75; Âl-i ‘İmrân 3/183; el-A’râf 7/134; Yûnus 10/83; el-İsrâ’ 17/90, 93; Tâhâ 20/71; el-Mu’minûn 23/47; eş-Şu‘arâ’ 26/49, 111; el-‘Ankebût 29/26; ed-Duḥân 44/21) anlamında tercüme etmiştir. “Lām” harf-i ceri, fiile “bâ” harfinden farklı bir anlam kattığı için sözü edilen âyetlerde geçen fiillerin de et-Tevbe sûresi 61 ve 94. âyetinde olduğu gibi “inanmak/bawerkirin” anlamında çevrilmesi gerektiği ifade edilebilir. Şepol, “lām” harf-i ceriyle kullanılan isim formundaki “mu’minîne” kelimesini el-A’râf 7/132; Yûnus 10/78; Hüd 11/53; el-Mu’minûn 23/38. âyetlerde “iman etmek/bawerîânîn” anlamında çevirmiştir. İlgili âyetlerde zikredilen kelimelerin de Yûsuf sûresi 17. âyetdeki gibi “inanmak/bawerkirin” şeklinde çevrilmesinin daha uygun olacağını söylemek mümkündür.

Hejar, fiil formundaki kelimeleri, yedi yerde “iman etmek” (el-Bakara 2/55, 75; Yûnus 10/83; el-İsrâ’ 17/90; Tâhâ 20/71; eş-Şu‘arâ’ 26/49; el-‘Ankebût 29/26); sekiz yerde ise “inanmak” (Âl-i ‘İmrân 3/183; el-A’râf 7/134; et-Tevbe 9/61, 94; el-İsrâ’ 17/93; el-Mu’minûn 23/47; eş-Şu‘arâ’ 26/111; ed-Duḥân 44/21) anlamında tercüme etmiştir. Hejar, Hz. Mûsa ile Hz. Hârûn’dan söz eden Yûnus sûresi 78; Hz. Yûsuf’un kardeşlerine ilişkin olan Yûsuf sûresi 17; Hz. Sâlih ile ilgili olan el-Mu’minûn sûresi 38. âyetinde yer alan “mu’minîne” kelimesini “inanmak” anlamında tercüme etmiştir. Kanaatimizce el-A’râf sûresi 132 ile Hüd sûresi 53. âyetleri de benzer şekilde tercüme edilmesi gerekir.

Garsî, fiil formundaki kullanımları, on bir yerde “iman etmek/bawerîânîn” (el-Bakara 2/55; Âl-i ‘İmrân 3/183; el-A’râf 7/134; Yûnus 10/83; el-İsrâ’ 17/90, 93; Tâhâ 20/71; el-Mu’minûn 23/47; eş-Şu‘arâ’ 26/49, 111; el-‘Ankebût 29/26); dört yerde ise “inanmak/bawerkirin” (el-Bakara 2/75; et-Tevbe 9/61, 64; ed-Duḥân 44/21) şeklinde çevirmiştir. Garsî’nin bu iki kullanım arasında nasıl bir fark gözettiğini anlamak zordur. Nitekim Hz. Mûsa’dan söz eden ed-Duḥân sûresi 21. âyetinde geçen “tu’minû” fiili, “inanmak” olarak tercüme edilirken, iman etmekle ilişkilendirilemeyecek olan el-İsrâ’ sûresi 93. âyetinde yer alan “nu’minu” fiili, “iman etmek” diye çevrilmiştir. Diğer yandan Garsî, el-A’râf 7/132; Hüd 11/53; el-Mu’minûn 23/38. âyetlerde geçen “mu’minîne” kelimesini, isim cümlesi “müminler/bawermend”; Yûnus sûresi 78. âyetinde ise fiil cümlesi “olarak iman etmek” anlamında “bi we herduya bawerî naynin” şeklinde tercüme etmiştir. Dolayısıyla ilgili âyetlerde zikredilen kelimelerin de Yûsuf sûresi 17. âyetinde olduğu gibi “inanmak/bawerkirin” anlamında tercüme etmenin daha uygun olacağını düşünmekteyiz.

Êsî, “lām” harf-i ceriyle kullanılan fiil formundaki kelimeleri on bir yerde “iman etmek/bawerîânîn” anlamında tercüme etmiştir (el-Bakara 2/55, 75; Âl-i ‘İmrân 3/183; el-A’râf 7/134; Yûnus 10/83; el-İsrâ’ 17/90; Tâhâ 20/71; el-Mu’minûn 23/47; eş-Şu‘arâ’ 26/49, 111; el-‘Ankebût 29/26). Bu âyetlerde geçen kelimeleri de et-Tevbe 9/61, 94; el-İsrâ’ 17/93; ed-Duḥân 44/21. âyetlerde tercüme edildiği gibi “inanmak/bawerkirin” anlamında çevirmenin daha uygun olacağını söylemek mümkündür. Êsî, isim formundaki kelimeleri Yûsuf sûresi 17 ile el-Mu’minûn sûresi 38. âyetlerde “inanmak/bawerkirin”; diğer üç yerde “iman etmek/bawerîânîn” anlamında tercüme etmiştir. Dolayısıyla el-A’râf 7/132; Yûnus 10/78; Hüd 11/53. âyetlerde yer alan kelimelere de “inanmak/bawerkirin” anlamında meâl vermenin daha uygun olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Âlûsî, Maḥmûd b. ‘Abdullâh. *Rûḥu’l-me’ânî fî tefsîri’l-Ḳur’ânî’l-‘azîm ve’s-seb’i’l-meṣnâî*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru İḥyâ’i’t-Turâṣî’l-‘Arabî, ts.
- Beydâvî, ‘Abdullâh b. ‘Umer. *Envâru’t-tenzîl ve esrâru’t-te’vîl*. thk. Muḥammed Şubḥî b. Ḥasen Ḥallâk - Maḥmûd Aḥmed el-Aṭraş. 3 Cilt. Beyrût- Dîmaşk: Dâru’r-Reşîd, 1421/2000.
- Bîkâ’î, Burhânuddîn Ebu’l-Ḥasen İbrâhîm b. ‘Umer. *Naẓmu’d-durer fî tenâsubi’l-âÿati ve’s-suver*. 22 Cilt. Ḳâhire: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, 1984.
- Bulut, Ali. “Kur’ân’da “Âmene” Fiili ve Müştaklarına Dair Dilbilimsel Tefsîr Yönünden Bir İnceleme”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2018), 35-62.
- Cevherî, İsmâ’îl b. Ḥammâd. *eş-Şîḥâḥ tâcu’l-luḡa ve şîḥâḥu’l-‘arabîyye*. thk. Aḥmed ‘Abdulḡafûr ‘Atṭâr. 6 Cilt. Beyrût: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâÿîn, 2. Basım, 1399/1979.
- Ebû Ḥayyân, Muḥammed b. Yûsuf. *el-Baḥru’l-muḥîṭ*. thk. ‘Âdil Aḥmed ‘Abdulmevcûd. 8 Cilt. Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmîyye, 1413/1993.
- Ebû ‘Ubeyde, Ma’mer b. Muṣennâ. *Mecâzu’l-Ḳur’ân*. thk. Muhammet Fuat Sezgin. 2 Cilt. Ḳâhire: Mektebetu’l-Ḥâncî, ts.
- Ebu’s-Su’ûd, Muḥammed b. Muḥammed el-‘Îmâdî. *İrşâdu’l-‘aḳli’s-selîm ilâ mezâya’l-Ḳur’ânî’l-kerîm*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru İḥyâ’i’t-Turâṣî’l-‘Arabî, ts.
- Wergera Maneya Qur’ana Pîroz Ser Zimanê Kurdî*. çev. M. Huseyn Êsî vd. İstanbul: Aryan Basım, 7. Basım, 2016.
- İbn ‘Âşûr, Muḥammed Ṭâhir. *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*. 30 Cilt. Tûnus: Dâru’t-Tûnusîyye, 1984.
- İbn ‘Atîyye, Ebû Muḥammed ‘Abdulḡaḳ b. Ğâlib. *el-Muḡarraru’l-vecîz fî tefsîri’l-Kitâbi’l-‘azîz*. thk. ‘Abdullâh b. İbrâhîm el-Enşârî - er-Raḡâle el-Fârûḳ. 8 Cilt. Beyrût: Dâru’l-Ḥayr, 2. Basım, 1428/2007.
- İbn Ebî Ḥâtim, ‘Abdurrahmân b. Muḥammed. *Tefsîru’l-Ḳur’ânî’l-‘azîm musneden ‘an Rasûli’l-Allâh ve’s-şâḡābeti ve’t-tâbi’in*. thk. Es’ad Muḥammed eṭ-Ṭayyib. 10 Cilt. Mekke: Mektebetu Nizâr Muṣṭafâ el-Bâz, 1417/1997.
- Meala Fîrûz Şerha Qur’ana Pîroz*. çev. Mele Muhemmed Garsî Farqînî. İstanbul: Nûbihar Yayınları, 2003.
- Özdemir, Ahmet. “Kur’ân’ı Anlamada Usul ve Sami Dilleri Yaklaşımı”. *Kur’ân’ı Anlamada Yöntem –Dilsel Ağırlıklı Eleştirel Yaklaşım-*. 123-154. ed. Mürsel Ethem. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022.
- Özdemir, Ahmet. *Kur’an’da Güven ve Barış – Semantik Bir İnceleme*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2019.
- Qur’an be Zimanê Kurdî*. çev. Muḥammed Şâlih İbrâhîmî Şepol. Hewlêr: Çapxaney Rojhelat, 2013.
- Qur’ani Pîroz*. çev. ‘Abdurrahmân Şerefkendî Mamosta Hejar. İran: İntişarat-ı İḥsân, 2010.
- Ṭaberî, Ebû Ca’fer Muḥammed b. Cerîr. *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli âÿi’l-Ḳur’ân*. thk. ‘Abdullâh b. ‘Abdulmuḡsin eṭ-Türkî. 26 Cilt. Ḳâhire: Merkezu’l-Buḡûş ve’d-Dirâsâti’l-‘Arabîyye ve’l-İslâmîyye Dâru Hecr, 1422/2001.
- Zebîdî, Ebu’l-Feyḍ Muḥammed el-Murtaḡâ. *Tâcu’l-‘arûs*. thk. Muṣṭafâ Ḥicazî. 40 Cilt. Kuveyt: Maṭba’atu Ḥukûmetu’l-Kuveyt, 1422/2001.
- Zeccâc, Ebû İshâḳ İbrâhîm. *Me’ânî’l-Ḳur’ân ve i’râbuh*. thk. ‘Abdulcelîl ‘Abduḡ Şelebî. 5 Cilt. Beyrût: ‘Âlemu’l-Kutub, 1408/1988.
- Zemaḡşerî, Maḥmûd b. ‘Umer. *el-Keşşâf ‘an ḡaḳā’iki ḡavâmiḍi’t-tenzîl ve ‘uyûni’l-eḡâvîl fî vucûhi’t-te’vîl*. thk. ‘Âdil Aḥmed ‘Abdulmevcûd. 6 Cilt. Riyâd: Mektebetu’l-‘Ubeykân, 1418/1998.

EXTENDED ABSTRACT

Words derived from the root “e-m-n” are used in the Holy Qur’an both without prepositions and with the prepositions “bā” and “lām.” Words from the chapter if’āl used with the preposition “lām” appear in verb form in fifteen verses. Four of these are in the past tense, while eleven are in the present tense. The object of the words in verb form varies. The majority of these examples are used in connection with different prophets. On the other hand, words from the chapter if’āl used with the preposition “lām” appear in the noun form in five verses. The objects of the noun form words also differ. Except for the verse in Sūrah Yūsuf referring to the brothers of Prophet Yūsuf, all other uses are related to different prophets. In this study, the translation forms of the words from the chapter if’āl, which are used with the preposition “lām”, in Kurdish translations will be examined. Examining all Kurdish translations would undoubtedly exceed the scope of this study. Therefore, the translations of Muḥammed Şālîḥ İbrāhīmî Shapol (d. 2018) and ‘Abdurrahmān Şarafkandî Mamosta Hajar Mukriyānî (d. 1991), both of which were written in the Soranî Kurdish dialect and are widely used, were chosen for this study. In the Kurmanjî dialect of Kurdish, the translations prepared by Mehmet Demirdağ (Mele Muḥammed Garsî Farqînî), Hüseyin Gündüz (Mele Hüseyn Êsî), Said Yıldırım (Mele Se’id Girdarî) and Mehmet Seyhan (Mele Muḥammed Bêrkevânî), which are also widely used, were taken as basis. Thus, the representation of the two main dialects of Kurdish and the evaluation of the widely accepted translations in these dialects were ensured; thus, the scope of the research was narrowed while at the same time the aim was to analyze translations that appeal to a wide audience. Shapol has translated words in the verb form used with the preposition “lām” as bawerkirin “trust/to believe” in two places and bawerîanîn “to have faith” in thirteen places. Shapol has translated the word “mu’minîne”, used in the noun form with the preposition “lām”, as “to have faith” in three verses and “trust/to believe” in one verse. Hajar translates the verb forms of the word as bawerîanîn “to have faith” in seven places and bawerkirin “trust/to believe” in eight places, while translating the noun form “mu’minîne” as “to have faith” in two places and “trust/to believe” in three places. Garsî has translated the verb forms in eleven places as bawerîanîn “to have faith) and in four places as bawerkirin “trust/to believe”. On the other hand, Garsî has translated the noun forms in three verses as bawermend “believers” and in one place as a verb phrase meaning bawerîanîn “to have faith.” In one place, he has translated it as bawerkirin “trust/to believe.” Êsî has translated words in the verb form used with the preposition “lām” as bawerîanîn “to have faith” in eleven places; in four places, he has translated them as bawerkirin “trust/to believe.” Êsî has translated words in the noun form as bawerkirin “trust/to believe” in two places; in three places, he has translated them as bawerîanîn “to have faith.” Therefore, words used with the preposition “lām” from the chapter if’āl are often rendered in the examined Kurdish translations as “bawerîanîn” and “bawerhênan,” meaning “to have faith”; sometimes they are rendered as “bawerkirin” and “bawerkirdin” meaning “trust/to believe.” This narrows the context of the verses and can sometimes lead to misinterpretations. Because the use of different preposition gives words a different meaning. Arabic dictionaries discuss the difference in meaning between the use of the prepositions “bā and “lām” with words from the chapter if’āl. From the interpretations of some early commentators on the relevant verses, it is understood that they distinguished between verses using the preposition “bā” and “lām.” This matter has been explained in various ways by other commentators according to the context of the verses. Accordingly, words used with “bā” mean “to have faith” in the sense of faith, while words used with “lām” express meanings such as “trust, to believe what is said, to believe because of what is said, to believe in someone’s action and accept its truth.” In this case, usages with “bā” can generally be translated as bawerîanîn “to have faith” in Kurdish, while usages with “lām” can be translated as bawerkirin “trust/to believe.” This study will address this aforementioned translation issue in the context of the verse or relevant portion of the verse using the preposition “lām”. Examples of words in both verbal and noun forms will follow the order of the Mushaf. Where necessary, we will also include examples of alternative translations suggested by us.